

INSON HUQUQLARI VA ERKINLIKLARI QONUN HIMOYASIDA

Hojiboyev Jamshid Shamsiddin o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti jinoiy odil sudlov fakulteti 2-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14003143>

Annotatsiya. Ushbu maqolada "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", uning xalqaro maydonda tutgan o'rni va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa qonunlari bilan taqqoslash orqali O'zbekistonda qay darajada inson huquqlari ta'minlanganini o'rgandim. Inson huquqlari ta'minlash va ularning buzilishlarini oldini olish uchun qanday chora-tadbirlar ko'rilishi lozimligi haqida atroflicha muhokama qilib o'tdim.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, fuqaro, umumjahon deklaratsiya, erkinlik, vijdon erkinligi, so'z erkinligi, matbuot erkinligi.

ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА ЗАЩИЩЕНЫ ЗАКОНОМ

Аннотация. В этой статье я изучил степень обеспечения прав человека в Узбекистане, сравнив ее со "Всеобщей декларацией прав человека", ее ролью на международной арене, а также с Конституцией Республики Узбекистан и другими законами. Я подробно обсудил, какие меры следует принять для обеспечения прав человека и предотвращения их нарушений.

Ключевые слова: права человека, гражданин, всеобщая декларация, свобода, свобода совести, свобода слова, свобода печати.

HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS ARE PROTECTED BY LAW

Abstract. In this article, I studied extent to which human rights are ensured in Uzbekistan by comparing The Constitution of the Republic of Uzbekistan with the "Universal Declaration of Human Rights", its role in the international arena. I discussed In detail what measures should be taken to ensure human rights and prevent thier violations.

Key words: Human rights, citizen, universal declaration, freedom, freedom of conscience, freedom of speech, freedom of the press.

KIRISH

Dunyoda ikki yuz ellikdan ortiq davlatlar mavjud va ularning har biri o'z fuqarolariga ega.

Davlatlar o'z fuqarolarini himoya qilish uchun esa o'zlarining maxsus qonunlarini ishlab chiqqan va shu qonunlar orqali esa ma'lum bir munosabatni tartibga solib uni himoya qilib kelmoqdalar.

Qonunlar aslida insonlarga koʻmaklashish uchun ishlab chiqilishi va barcha ular oldida teng boʻlishi lozim. Insonlar, fuqarolar qaysi davlatning fuqarosi boʻlishidan qatʼi nazar, hattoki fuqaroligi yoʻq shaxslar ham qonunlar orqali himoya qilinishi shart. Shu oʻrinda erkinlik soʻzini taʼriflab ketishimiz lozim. Erkinlik – bu kishining oʻz istagi boʻyicha ish tutishidir.

Erkinlik tushunchasi huquqshunoslik, siyosatshunoslik, etika, estetika kabi ijtimoiy bilim sohalarida keng ishlatiladi. Masalan, vijdon erkinligi, soʻz erkinligi, matbuot erkinligi va hokazo.

Erkinlik — boshboshdoqlikni emas, jamiyatdagi muayyan tartibni ifodalaydi. Erkinlik insonning jamiyat oldidagi vazifani bajarishni erkin, ixtiyoriy tanlashidir. Qonunlar esa insonlarga aynan shu erkinlikni berishlari lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Butun jahonda inson huquq va erkinliklari kafolatlash va himoya qilish maqsadida “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” qabul qilingan. “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” 1948-yil 10-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hozirda 350dan ortiq tillarga tarjima qilingan.

Deklaratsiya 30ta moddadan iborat. Nimaga aynan inson huquqlarini himoya qilish boʻyicha butunjahon deklaratsiya qabul qilingan. Bu haqida deklaratsiyaning Muqaddimasida keltirilgan. Unda inson huquqlarini mensimaslik va uni poymol etish insoniyat vijdoni qiynaladigan vahshiyona ishlar sodir etilishiga olib kelganini, kishilar soʻz erkinligi va eʼtiqod erkinligiga ega boʻladigan hamda qoʻrquv va muhtojlikdan holi sharoitda yashaydigan dunyoni yaratish, inson huquqlari qonun kuchi bilan himoya etilishi zarur ekanligini eʼtiborga olib, barcha xalqlar va barcha davlatlar bajarishga intilishi lozim boʻlgan vazifa sifatida ayni Deklaratsiya ishlab chiqilgani taʼkidlangan.

Natsistlar Germaniyasining Ikkinchi jahon urushi bilan bogʻliq vahshiyliklari jamoatchilikka maʼlum boʻlgach, BMT Nizomida inson huquqlarini yetarlicha aniq belgilanmaganligi, hali himoya qilinishi lozim boʻlgan jihatlar juda koʻpligi ayon boʻldi. Shuni taʼkidlash kerakki, BMT Nizomida "inson huquqlarini himoya qilish" kabi atamalar ishlatilmagan, faqat "inson huquqlariga hurmatni ragʻbatlantirish va rivojlantirish" jumlasigina qoʻllangan.

Ushbu holatda shaxsning huquqlarini batafsil sanab oʻtadigan va tavsiflaydigan umumjahoniy bir hujjat zarur edi. Shu maʼnoda, Deklaratsiyani Ikkinchi jahon urushi davomida sodir boʻlgan vahshiyliklarga xalqaro hamjamiyatning javobi sifatida tushunish mumkin.

Dunyoning yarmi vayronaga aylangan, millionlab odamlar, halok boʻlgan, insoniyat hayoti izdan chiqqan oʻsha davrda Deklaratsiya bunday dahshatli harakatlarning takrorlanishiga hech qachon yoʻl qoʻymaslik uchun xalqaro majburiyatni belgilab berdi. Shu tarzda bir necha vaqtdan soʻng boshqa davlatlar ham ushbu deklaratsiya maqullay boshladi.

Shuning ularning ichidan O'zbekiston ham joy olgan.

BMT Bosh kotibi Antonio Gutterish Xalqaro inson huquqlari kuni munosabati bilan yo'llagan murojaatida barcha davlatlarni Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganliging 75 yilligi munosabati bilan inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha faol harakatlarni amalga oshirishga, ushbu sohada yuzaga kelgan muammolarni hal qilishga chaqirdi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham deklaratsiya qabul qilinganligining 75 yilligi keng nishonlash bo'yicha o'z Farmonini qabul qildi. Prezidentimizning Farmonida bir nechta masalalar keltirib o'tildi.

Shulardan misol qiladigan bo'lsak, Milliy komissiya va Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazining 2023-yildan boshlab har yili 1-10- dekabr kunlari mamlakatimizda "Inson huquqlari" o'n kunligini e'lon qilish hamda barcha umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va oliy ta'lim muassasalarida Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilingan kunga bag'ishlangan umummilliy dars o'tkazish to'g'risidagi takliflari ma'qullansin. Iqtisodiyot va moliya vazirligi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi asosiy maqsadlarini amalda ro'yobga chiqarishda BMT sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida BMT Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari boshqarmasi maxsus jamg'armasiga O'zbekistonning ixtiyoriy badali sifatida yuz ming AQSh dollari miqdorida mablag' ajratsin. Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi O'zbekiston Milliy axborot agentligi va O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi bilan hamkorlikda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganligining 75 yilligiga bag'ishlangan tadbirlar dasturining amalga oshirilishini har tomonlama yoritib borsin. Bundan ko'rinib turibdiki, ushbu ishlarni amalga oshirishda barcha tashkilotlar birday jalb qilinishi, hattoki, barcha ta'lim muassasalari ham ishtirok etishi keltirib o'tilgan.

Bizning mamlakatimizda ham inson huquq va erkinliklari kafolatlagan, qonunlar bilan himoya qilinadi. Hattoki, yurtimizda boshqa xalq va elatlarning huquqlari ham hurmat qilinadi.

Fuqarolar o'z huquqlaridan erkin tarzda foydalaniladi. Erkinlik har bir inson o'zi hohlaganday hayot kechirishi, hohlagan mashg'ulotlari bilan shug'ullanishi, hohlagan diniga e'tiqod qilishi kabilarni misol qilishimiz mumkin. Mamlakatimiz inson huquqlarini tartibga solishda qonunlar kodekslar ishlab chiqqan. Ulardan eng asosiysi, bosh Qomusimiz bo'lgan Konstitutsiya hisoblanadi. Konstitutsiyamizda ham inson huquqlariga, erkinliklariga oid moddalar kiritilgan. Konstitutsiyamizning II- bo'limi Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari deb belgilab qo'yilgan. Albatta, bu yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz hisoblanadi.

Ushbu bo'lim o'z ichiga 19,21-moddalarni o'z ichiga oladi. 19-moddada keltirilishicha "O'zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e'tirof etiladi va kafolatlanadi.

Inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab beriladi." Yuqorida keltirganimizdek, deklaratsiya 30ta moddadan iborat va ayrim qismlarini bizning Konstitutsiyada uchratishimiz mumkin. Misol keltiradigan bo'lsak, ushbu deklaratsiyaning 26-moddasida har bir inson ta'lim olish huquqiga ega. Ta'lim olishda hech bo'lmaganda boshlang'ich va umumiy ta'lim tekin bo'lishi lozim. Boshlang'ich ta'lim majburiy bo'lishi kerak. Texnik va hunar ta'limi hammaning qurbi etadigan darajada bo'lishi, oliy ta'lim esa har kimning qobiliyatiga asosan hamma uchun etarli imkoniyat doirasida bo'lmog'i kerak. Ta'lim inson shaxsini to'la barkamol qilishga va inson huquqlari hamda asosiy erkinliklariga nisbatan hurmatni kuchaytirishga qaratilmog'i lozim. Ta'lim barcha xalqlar, irqiy va diniy guruhlar o'rtasida bir-birini tushunish, xayrixohlik va do'stlikka xizmat qilishi hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining tinchlikni saqlash borasidagi faoliyatiga yordam berishi kerak. Kichik yoshdagi bolalari uchun ota-onalar ta'lim turini tanlashda imtiyozli huquqqa egadir. Deklaratsiyaning ushbu moddasida keltirilgan huquqlar 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan Konstitutsiyamizning 50-moddasida keltirib o'tilgan.

Bundan kelib chiqadiki, bizning Konstitutsiyamiz ham jahon andozalaridan olinganligiga yaqqol misol bo'ladi.

MUHOKAMA

Yuqorida keltirib o'tilgan qonun hujjatlari va xalqaro hujjatlarda aytilganidek, inson huquqlari oliy qadriyat va unlarning huquqlari har tomonlama ta'minlangan deb yozilgan gaplarni ko'rib turibmiz, lekin hali hanuz qayerga qaramang inson huquqlari buziishlari, ularning mulkiga zarar yetkazilmoqda, shaxsiy hayotiga aralashishlar kuzatilmoqda, ularning ijtimoiy hayotida to'sqinliklarga uchramoqdalar va shu kabi ko'plab inson huquqlari buzilishlari mamlakatimizda kuzatilmoqda. Bularni qanday qilib to'xtatish mumkin? Bu savolga javob juda oddiy. O'zbekiston Respublikasi tomonidan qabul qilingan juda ko'p qonunlar ularning qaysidir bir moddasi yoki normasi buzilganidan so'ng o'sha buzilgan munosabatlarni tartibga solishga kirishadi. Ularni oldini olish uchun emas. Albatta, faqatgina qonunlarni ayblash ham to'g'ri bo'lmaydi. Negaki, o'sha huquqlari buzilayotgan insonlarning o'zi ham o'z huquqlarini yaxshi bilishlari lozim edi.

Agar o'zi huquqlarini anglab yetganda edilar, huquqlari poymol bo'lishiga yo'l qo'ymagan bo'lar edilar. Bularni barchasini ta'minlash uchun esa qonunlarni xalq uchun oddiy va sodda qilib yozishlari, ularni qabul qilgan organ tomonidan sharh berishlari va bu qonun loyihalarini xalq bilan muhokama qilishlari va ularning fikrlarini inobatga olishlari ham lozim.

Maktablarda huquq fanlariga nisbatan e'tiborni kuchaytirishlari va fuqarolarga ularning huquqlari yoshligidan qanday himoya qilinishi mumkinligi o'rgatilishi shart.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ison huquqlari ham davlat ham insonlarning o'zi tomonidan himoya qilinishi shart. Zero, qars doimo ikki qo'ldan chiqadi. Bir "qo'l" qanchalik harakat qilmasin, ikkinchi qo'lsiz hech narsaga erisha olmaydi. Bundan ko'rinib turibdiki, inson huquqlarini himoya qilish va ularni buzilishini oldini olish uchun fuqarolar va davlat birgalikda ishlashi va birdek ma'suliyatni his qilishlari lozim. Shundagina natijaga erishish mumkin bo'ladi.

REFERENCES

1. www.wikipedia.org
2. <http://advice.uz>
3. <http://pravacheloveka.uz/oz/news/m10976>
4. <http://pravacheloveka.uz/oz/news/m10976>
5. PF-70-son, 2023-yil 12-may, Toshkent sh;
6. O'zbekiston Respublika Konstitutsiyasi (yangi tahrir) T: 2023: 12-bet
7. <https://ombudsman.uz/oz/managements/ombudsman> QONUN
8. O'zbekiston Respublikasining Sudlar to'g'risidagi Qonuni;